

підтримували урядових намірів «возз'єднання» їхньої Церкви з Російською Православною, а також репресивно-депортаційні акції щодо них.

У ході тотальних перевірок греко-уніатського духовенства на «благонадійність» чиновниками духовних відомств була виявлена значна кількість тих, хто не вповні демонстрував свою покірність і ревність у виконанні відповідних приписів керівництва. До них застосовували різні засоби покарання: позбавляли священницького сану і звільняли з парафій, переводили на посади причетників і паламарів, відправляли в монастирі «для виправлення», а особливо «впертих» духовна адміністрація dopravляла у православні монастирі великоросійських губерній.

Публічного оголошення про звершення греко-уніатськими ієрархами 12 лютого 1839 р. у Полоцьку возз'єднання їхньої Церкви з Російською Православною не відбулося. Замовчування владою важливої для суспільства події, а також напівтаємний характер усієї самодержавно-синаодальної кампанії «повернення» греко-уніатів до «прабатьківської віри», тобто православ'я, дає підстави для твердження, що вона здійснювалася за допомогою переважно адміністративно-силових методів.

Висновки. Отже, суспільно-політичні катаклізми в Російській імперії першої половини XIX ст. та гостра необхідність стримування поширення ліберальних ідей стали поштовхом до суттєвих коректив урядового курсу царату, зокрема посилення його консервативної політики. Одним із її виявів стало проголошення міністром народної освіти С. Уваровим формули «Православ'я, Самодержавство, Народність», без яких Росія, на його переконання, не могла «благоденствувати, міцніти, жити». Саме вона стала «нарідним каменем» внутрішньої політики російського імператора Миколи I. Сформульована С. Уваровим триада «благоденства» Росії реалізовувалася першопочатково в освітньо-виховній галузі. Її виявами стало закриття приватних пансіонів та «польських» навчальних закладів, які, на переконання імператорського двору, поширювали «ворожі настрої щодо Росії»; жорстке обмеження навчання російського юнацтва за межами імперії; протегування вивченню російської мови з метою поступового перетворення її на «народну», зокрема для населення Правобережної України; постанови централізованої мережі державних освітніх осередків, позбавлених автономності та самостійності у вирішенні питань внутрішнього життя, а також налагодження всебічного контролю за їхньою діяльністю.

Важливою сферою реалізації цієї уварівської формули, поряд із цариною народної освіти, стала релігійно-церковна. Відчутне посилення державної опіки над нею за правління імператора Миколи I стає домінуючою рисою його внутрішньої політики. Про це свідчить, зокрема, інтенсифікація адміністративних заходів щодо зміцнення церковної дисципліни та піднесення ролі й удосконалення змісту проповідницької діяльності православного духовенства. Зрештою, настійливі та цілеспрямовані кроки в цьому напрямі з часом зумовили перетворення кліру Російської Православної Церкви в найбільш лояльний і відданий російському самодержавству прошарок суспільства.

Імперська політика Росії мала на меті нівелювання особливостей та знищення національних культур народів, насамперед слов'янських, які опинилися під її владою. Її кульмінаційним виявом у релігійно-церковному житті Правобережної України стало скасування Греко-Уніатської Церкви. Вона розглядалася урядовими колами імперії як сила, що заважала остаточному злиттю Правобережжя з Російською імперією. Аби остаточно її знищити на цих теренах, російська влада застосувала тактику, розраховану на його внутрішню та зовнішню трансформацію. На початковому етапі її реалізації низку послідовних безперервних ударів було завдано по інтелектуальному ядру Греко-Уніатської Церкви – Чину святого Василя Великого з метою остаточної нейтралізації його духовної та культурно-освітньої візії в українському суспільстві, а також задіяно заходи, спрямовані на реорганізацію її адміністративно-територіального устрою. Під час підготовки царським самодержавством і Синодом «возз'єднання» греко-уніатів Правобережжя з Російською Православною Церквою була реалізована низка заходів, спрямованих на радикальну трансформацію не лише мережі духовних греко-уніатських навчальних закладів, але також змісту і характеру їхньої діяльності. Водночас невід'ємним елементом процесу підготовки до офіційного «возз'єднання» греко-уніатів з Російською Православною Церквою 1839 р. стало форсування нищення відмінностей культово-обрядової практики уніатства і православ'я та їх уніфікація. Зрештою, досягнення повної відповідності елементів культово-обрядової практики Греко-Уніатської Церкви «православному стандарту» стало одним із пріоритетних завдань світської та церковної адміністрації на шляху до завершення «возз'єднання» цієї Церкви з Російською Православною 1839 р.

У контексті етноконфесійної політики царату на Правобережжя в означений період поступово й неухильно здійснювалися заходи, спрямовані на тотальне нищення самобутнього пласту сакральної культури його автохтонного населення, що склався під впливом Греко-Уніатської Церкви, нівеляцію та викоринення будь-яких виявів її специфіки.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області. – Ф. 35. – Оп. 8. – Спр. 22. Укази Святейшого Правительствующего Синода (1801-1838). – 33 арк.
2. Доклады министра народного просвещения С. С. Уварова императору Николаю I // Река времен. – Вып. 1. – М.: Эллис Лак, 1995. – С. 68-72.
3. Жилюк С.І. Російська православна церква на Волині (1793-1917 рр.) / Сергій Іванович Жилюк. – Житомир: Журфонд, 1996. – 174 с.
4. Історія релігії в Україні: У 10 т. // Редкол.: А.Колодний (голова) та ін. – Т.3. Православ'я в Україні / За ред. А.Колодного, В.Климова. – К.: Український Центр духовної культури, 1999. – 560 с.
5. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн. – Кн. 3. кінець XVI – середина XIX століття / Олег Прокопович Крижанівський, Сергій Миколайович Плохій. – К.: Либідь, 1994. – 336 с.
6. ПСЗРИ. Собрание второе: В 55 т. – Т. VIII. 1833. Отделение Первое. - СПб.: В Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1834. – 832 с.
7. Пресняков А. Е. Апостол самодержавия. Николай I / А. Е. Пресняков. – Ленинград: Издательство Брокгауз-Ефрон, 1925. – 100 с.
8. Пыхтин С. Великая триада графа Уварова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.otechestvo.org.ua/main/20059/1701.htm>
9. Соловьев Ю. Трилистник империи: Русская идея графа Уварова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nationalism.org/bratstvo/oprichnik/23/solovijov.htm>
10. Стоколос Н. Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.): Монографія / Н. Г. Стоколос. – Рівне: РІС КСУ – ППФ «Ліста – М», 2003. – 480 с.
11. Шеретюк Р. «Православний стандарт» будівництва та обладнання інтер'єрів культових споруд Греко-Уніатської Церкви як один із засобів етноконфесійної політики російського самодержавства першої половини XIX ст. / Руслана Шеретюк // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник / Упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Львів: Львівський музей історії релігії; Логос, 2012. – Книга I. – С. 366-375.
12. Шеретюк Р. М. Радикальні трансформації системи підготовки греко-уніатського духовенства напередодні його «возз'єднання» з Російською Православною Церквою 1839 р. на Правобережній Україні / Руслана Шеретюк // Слов'янський вісник: Збірник наукових праць. Серія «Історичні та політичні науки» - Випуск 13. - Рівне: РДГУ, РІС КСУ, 2012. – С. 128-131.
13. Шеретюк Р. М. Запровадження православної богослужбової літератури в культово-обрядову практику Греко-Уніатської Церкви напередодні її скасування 1839 р. / Руслана Миколаївна Шеретюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 24. – Рівне: РДГУ, 2013. – С. 23-29.
14. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): Монографія / Н. О. Щербак. – К.: ПЦ «Ризографіка», 2005. – 616 с.

УДК 94(477):378.4(477-25)КНУ,,18”

Т.Самчук

ВИКЛАДАННЯ ТАНЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА (1834-1859)

Досліджено та проаналізовано систему викладання танців в Університеті Св. Володимира у період 1834-1859 рр. Висвітлено роль та місце уроків танців у системі університетської освіти. Для досягнення мети були застосовані історико-порівняльний, історико-системний та ретроспективний методи. Висновки дослідження вказують на те, що викладання танців було складовим елементом освітньої системи і виконувало завдання фізичного та мистецько-естетичного виховання студентів

Ключові слова: університетська освіта, Університет Св. Володимира, навчальний процес, студенти, танці.

The article is devoted to a little-known episode of the initial period of St. Vladimir University's existence. The teaching of dancing at this university during the 1834-1858 was researched in the article. The purpose of the paper is to explore and analyze the quality of teaching dancing, teacher's training level and also to reconstruct the timetables of dancing lesson for that period. The role and place of dancing in the

educational university system were identified in the article. St. Vladimir University, that was based on European educational traditions, inherited a series of subjects which included «free arts» (fencing, dancing, music lessons and horse riding) that were connected with traditions of noble education. Historical and comparative, historical and systematic, retrospective methods were applied for this research. The conclusion of this article indicates that fencing was a component of educational system and has contributed to physical, artistic and aesthetic development of students. The unknown archived documents are used in the research.

Keywords. system of university education, St. Vladimir University, learning process, students, dancing.

Сучасний стан освітньої галузі вказує на необхідність пошуку нових підходів для підвищення ефективності системи освіти. Історичний досвід Київського університету, як одного з найстаріших вищих навчальних закладів України, є надзвичайно цінним. Накопичений за роки існування Університету Св. Володимира, він є цілісною базою інформації, що потребує детального висвітлення та переосмислення.

Стаття присвячена малодослідженій темі з історії Університету Св. Володимира, питанню фізичного та мистецько-естетичного виховання студентів, яскравим прикладом якого є навчання студентів танцям. Танці були важливим елементом європейської аристократичної культури з початку Нового часу. З кінця XVII століття в Європі з'являються перші школи навчання танців. Цей предмет став обов'язковим навіть у військових академіях, як, наприклад, французьких. Пізніше танці входять до кола університетських дисциплін. У XVIII столітті вперше фіксується поява танців серед навчальних предметів Геттінгенського університету. За прикладом німецьких університетів ця традиція приходить і в Російську імперію. Університетський статут 1802 року передбачав включення танців до обов'язкових навчальних дисциплін. Не став виключенням, відкритий згодом Університет Св. Володимира, в якому також танці стали навчальним предметом [2, с. 202].

Загалом в аристократичному середовищі Російської імперії XIX ст. виняткове значення мало вміння вправно танцювати. Тому танцям приділялася велика увага. Дітей дворянства цьому мистецтву навчали з 9-10 років. Танці також були обов'язковим предметом у державних та приватних навчальних закладах. Найрізноманітніша література присвячена дворянству, як соціальній групі, дає підстави стверджувати, що навчання танцю було елементом традиції дворянського виховання та невід'ємною складовою світської культури.

«Танцевание придает приятность всем преимуществам, которые мы получаем от природы; управляет все телодвижения и утверждает тело в правильных положениях. Если мы родимся с некоторыми несовершенствами, то оно их скрывает, или по крайней мере прикрашивает, а иногда их и совсем истребляет» [4, с. 4], – так описує важливість танців одна з перших у Російській імперії книг-посібників для бажаючих оволодіти цим мистецтвом.

Тогочасна дворянська культурна традиція зараховувала танці нарівні з верховою їздою, фехтуванням і гімнастикою до «благодетельных телесных упражнений», які в поєднанні з музикою сприяли гармонічному розвитку особистості. Вміння танцювати вважалось цінним навиком і могло, на думку російської вченої Оксани Захарової, принести успіх не тільки на паркеті, а й у службовій кар'єрі [1, с. 274, 276].

З перших років існування Університету Св. Володимира у ньому запроваджувалося викладання танців. Тому ще 1833 року до Училищного комітету надходили листи-прохання від різних осіб про затвердження їх на посаді учителя танців у майбутньому Університеті в Києві. Відомо три прізвища бажаючих здійснювати викладання танців у Університеті Св. Володимира. Найактивнішим серед них був Фома Антонович Кржисевич – дворянин, чиновник Могилівського магістрату. Його перший лист надійшов 2 грудня 1833, а останній – 10 липня 1834 року [7, арк. 76, 93-95]. Проте, Фомі Кржисевичу не довелося зайняти посаду вчителя танців при Університеті Св. Володимира. Інше прохання надійшло 7 червня 1833 від учителя танців Волинського ліцею Петра Шлянцовського [7, арк. 96], але колишній кременецький викладач також не отримав бажаної посади. Найбільш успішним претендентом виявився Генріх Дебре, який і був затверджений першим учителем танців в Університеті Св. Володимира.

За правилами, встановленими Радою Університету, викладач танців «...должен давать уроки по 2 раза в неделю, каждый урок по 2 часа. Должен обучать студентов по правилам разным общественным употребительнейшим танцам. Музыканта, при обучении студентов, он должен приводить своего, без особой платы от казны и учеников, для лекций как публичных, так и частных впрочем не зависит от особенных условий» [7, арк. 9, 10]. Правила засвідчують, що основне завдання уроків танців, полягало у зміцненні фізичного здоров'я та у їх естетичному вихованні студентів.

Університетський кошторис першопочатково передбачав заробітну плату для викладача танців у розмірі 550 рублів асигнаціями [7, арк. 8]. Проте, згодом за ініціативи Попечителя Київського навчального округу ця сума зменшилася до 400 рублів асигнаціями [7, арк. 12]. Саме на таких умовах розпочав свою роботу в Університеті Генріх Дебре. Остаточне затвердження його на посаду учителя танців в Університеті Св. Володимира відбулося в жовтні 1834 року. У листі попечителя Київського навчального округу Єгора фон Бракке до Ради Університету знаходимо детальну інформацію про прийняття на службу викладача танців. Попечитель інформує: «14-го прошедшего сентября я предложил Училищному комитету сделать распоряжение, о допущении проживающего в Киеве по билету Черниговского гражданского губернатора иностранца Генриха Дебре, согласно просьбе его, к обучению танцеванию воспитанников Благородного пансиона при Киевской гимназии, с положенным окладом жалования и предоставил собрать о нем надлежащие сведения и истребовать от него нужные документы. Основываясь на засвидетельствованию начальства Благородного пансиона о способности иностранца Дебре к обучению танцевальному искусству, я предлагаю Совету допустить его к обучению оному казеннокоштных студентов Университета с положением жалованием, предписание моим Совету от 22 июня за № 1519-м, и войти об утверждении его учителем танцевания по собранию Училищным комитетом сведений и документов» [7, арк. 36].

Університетський звіт за 1839 рік, де наводяться дані про викладацький склад Університету Св. Володимира, проливає світло на біографію вчителя танців Г. Дебре. Генріх Олексійович Дебре народився у Франції та був католиком за віросповіданням. Станом на 1839 рік йому виповнилося 33 роки. Дебре був одружений та мав дочку. Освіту, як засвідчують матеріали університетського архіву, викладач танців здобув у Парижі. Поки що, нам не вдалося встановити навчальний заклад, в якому він навчався. Опрацьовані нами архівні матеріали зокрема університетські звіти не дозволяють це зробити [10, арк. 130 зв.-131].

У листі Чернігівського цивільного губернатора, адресованого ректору Університету Св. Володимира знаходимо додаткову інформацію про Генріха Дебре. Губернатор повідомляє, що на 1834 рік, тобто перед початком роботи в Університеті Св. Володимира, «французский подданный» Дебре працював у Новгород-Сіверській гімназії вчителем танців [7, арк. 39]. Отже, Генріх Дебре, мав викладацький досвід і зарекомендував себе кваліфікованим спеціалістом з викладання танців. Це і дозволило йому ввійти до складу викладачів Університету Св. Володимира.

Нам не вдалося виявити навчальної програми уроків танців. Очевидно, що кожен викладач формував власну програму, яка базувалася на вивченні найбільш поширених танців. Для відтворення імовірної навчальної програми з танців звернемося до книги «Правила для благородных общественных танцев, изданные учителем танцеванья при Слободско-украинской гимназии изданные Людовиком Петровским», виданої в 1825 році. У своїй праці Л. Петровський перераховує: «Танцы общественные или благородных собраний. — 1.) Польской (полонез). 2.) Экоссез. 3.) Вальс. 4.) Котильон. 5.) Кадриль. 6.) Мазурка. 7.) Матредур. 8.) Краковянка. 9.) Тампет. 10.) Кадрили Французские» [3, с. 52]. Імовірно, що основи всіх вищезгаданих танців вивчали й студенти Університету Св. Володимира під керівництвом Генріха Дебре. Не будемо детально зупинятися на описі кожного з них. Бажаючи детальніше ознайомитися вищеперахованими танцями, рекомендуємо звернутися до спеціальних праць [1, 3, 4, 23].

На вчителя танців покладалися такі обов'язки: «[...] учитель танцев должен сколько можно чаще твердить учащемуся о всех неприличиях в обхождении и научать дабы молодые люди, особенно мужского пола имели к другим уважение, требуемое общежитием, образованностью и людскостию; таким образом почитая других, себя сделают достойными почтения» [3, с. 59].

На початковому етапі існування Університету Св. Володимира кількість студентів, що відвідували уроки танців у середньому становила 22 особи [5, с. 126]. Низьку відвідуваність спричинило те, що танці не були обов'язковим предметом, а навантаження профільюючих дисциплін було значним [22, с. 149], тому часу на відвідування уроків танців залишалося зовсім мало. Крім того, переважна більшість студентів мали дворянське походження, відповідно вони навчалися танцям з дитинства, і у них не виникало потреби в додаткових уроках.

Адміністрація Університету Св. Володимира не вважала відвідування студентами великосвітських зібрань та балів першочерговим завданням, тому на їх вміння танцювати не зверталось особливої уваги. У спогадах П. Сельський згадує про період

кінця 1830-х початку 1840-х: «Студенты, впрочем, почти не посещали общества, посвятив себя исключительно серьёзным занятиям» [9, с. 153]. Однак, не всі студенти присвячували весь свій час навчанню. У середовищі польських студентів панували інші настрої – вони були частими гостями балів та влаштовували музично-танцювальні вечори [24, с. 202].

Місце і час проведення уроків танців засвідчує університетський розклад за 1836-37 навчальний рік. У ньому зазначається, що уроки танців відбувалися в понеділок із 18 до 19 години та в п'ятницю з 14 до 15 години [15, арк. 208]. Додаткову інформацію надає доповідна записка складена на вимогу інспектора студентів влітку 1841 року з донесень учителів мистецтв. У записці зазначається: «Учитель танцевания Дебре, согласился преподавать танцевальные лекции два раза в неделю с платжежом по 1 рублю ассигнациями* / как уже прежде ему было объявлено, / но с тем, чтобы не было менее от 12 до 16 студентов, / но чем более, тем лучше / и тогда, он будет преподавать лекции более как один час. Преподавать таковые он считает удобным в университетской Сборной зале по вечерам в какие дни будет назначено от 8 ½ до 9 ½ часов и так далее» [6, арк. 13в.]. Про те, що уроки танців спочатку відбувалися у вечірні години свідчить лист Правління Університету до економа: «Правление Университета в следствии разрешения г. Попечителя предписало кассиру Университета отпустить под росписку Вашего Благородия на приобретение 6 зеркальных подсвечников для танцевальной камеры, всего 26 р. 40 коп. ассигн. и медью» [16, арк. 111]. Таким чином, проаналізувавши документи щодо викладання мистецтв в Університеті Св. Володимира, можна констатувати, що уроки танців відбувалися двічі на тиждень, в основному у вечірні години, після основних університетських лекцій.

Після візиту Миколи I до Університету восени 1840 року, ситуація у викладанні «вільних мистецтв» кардинально змінилася. Імператор, незадоволений зовнішнім виглядом студентів, ініціював розпорядження, за яким танці стали обов'язковим предметом для всіх вихованців Університету Св. Володимира. П. Селецький залишив нам спогади з описом візиту Миколи I до Університету Св. Володимира і причину невдоволення імператора зовнішнім виглядом студентів. Зі слів Селецького, один кривоногий та непривабливої зовнішності студент пройшов у перший ряд, щоб ближче розглядіти царя, але вигляд кривоногого студента розгнівав Миколу I. Відвідини імператором університету, реакція на побачене в його стінах, стали причиною направлення до Києва міністра народної освіти з новою перевіркою університету. «Вскоре после отъезда министра, – підсумовує Селецький, – в веденні попечителя отпустили 5 тысяч рублей ассигнациями, с тем, чтобы он давал для студентов танцевальные вечера, назначили в Университет учителей: танцевания, фехтования и верховой езды» [9, с. 152]. Однак, зміст попереднього документу засвідчує, що фінансування учителів танців, фехтування мало здійснюватися за рахунок грошей, сплачуваних студентами. Документи Ради університету засвідчують, що викладання мистецтв розпочалося з 1834 року, а не з 1840, як помилково зазначає П. Селецький.

Взимку 1840-1841 рр. університетська адміністрація працювала над розробкою правил викладання танців для всіх студентів. Загальні заняття пропонувалося розпочати у другому півріччі 1840-41 навчального року [8, арк. 12 зв.]. Детальну інформацію про специфіку проведення уроків танців знаходимо у листі Попечителя Київського учбового округу до Інспектора студентів від 14 листопада 1841 року. Попечитель аналізував раніше розроблені правила щодо викладання танців. У документі зазначалося, що кількість уроків танців має бути збільшена з 2-х до 6-ти на тиждень. У листі додатково повідомлялося: «Всех вообще студентов Университета Св. Владимира обязать обучаться непременно танцеванию на основании распоряжения Г[осподина] Министра Народного Просвещения, объявленного мне в предписании от 22 Октября 1840 года. От сей обязанности могут быть изъяты: а) студенты 4 курса, б) студенты имеющие телесные недостатки и одержимые болезнями, в которых танцы могут быть вредны, и в) те из них, которых начальство признает умеющими танцевать. Студентов неисправно посещающих уроки танцевания, подвергать взысканиям установленным за пропуск лекций вообще. Курс для обучения танцевания назначается годичный и учитель танцевания обязан в течении сего времени довести до того, чтобы они на другой год могли свободно танцевать в обществах» [6, арк. 51 зв.]. Отже, з 1841 року уроки танців стали обов'язковими і контролювалися так, як інші предмети.

Звіт Інспектора студентів Ректору Університету від 17 грудня 1841 року детально інформує про викладання танців у 1841 році. Перше півріччя цей предмет викладали: Генріх Дебре, який отримав, окрім зарплатні, додаткові кошти у розмірі 228 рублів 56 копійок сріблом, і Грацієвський, якому платили по 4 рублі 28 копійок сріблом за кожен урок. Платня музиканту, який допомагав у проведенні уроків, складала 57 копійок сріблом за одне заняття. Генріх Дебре викладав танці для студентів Університету 4 години на тиждень. У першому півріччі в нього навчалося 18 казеннокоштных та 61 своєкоштный студент. Грацієвський мав два уроки на тиждень по одній годині кожен, які відвідувало 40 студентів.

У другому півріччі 1841 року Дебре вже самостійно викладав уроки танців для всіх студентів, протягом 4 годин на тиждень. Як уже зазначалося, більшість студентів, що вступили до Університету, вже вміли танцювати, тому адміністрація звільнила їх від відвідування уроків танців. Таким чином, у другому півріччі 1841 року танцям навчалися: 34 казеннокоштные і 62 своєкоштных студенти [6, арк. 40, 40 зв.].

Завдяки віднайденому в Державному архіві м. Києва розкладу уроків танців можемо точно визначити час і місце їх проведення, але не раніше другого півріччя 1841-42 навчального року. Казеннокоштные та своєкоштные студенти танцювали у будівлі орендованій для казеннокоштных студентів у понеділок, четвер і п'ятницю з 19 до 20 години вечора, а в середу з 20 до 21 [6, арк. 37].

Окрім університетських занять Генріх Дебре здійснював дуже активну викладацьку діяльність і в інших навчальних закладах Києва. Це підтверджує записка Інспектора студентів про викладачів мистецтв, яка датується початком 1841 року. У записці зазначається: «Учитель танцевания по контракту с дирекцією 1-й Киевской гимназией, дает уроки для воспитанников 1-го Благородного пансиона, по положению 120 часов, 3 раза в неделю по 2 часа, в год по 1500 р. ассиг[нациями] 428 р. 56 4/7 к. серебром, включая в то число и вакационное время. Но с открытием 2-го Благородного пансиона по комплекту 42-х человек, даст для них по добровольному соглашению бесплатно 1 урок в неделю – что составляет всего в неделю 4 урока. В институте Благородных девиц учитель танцевания состоит на службе получает жалование в год 800 руб. ассиг[нациями] / 228 р. 56 4/7 к. серебром и дает по 3 урока в неделю, каждый по часу» [8, 14 арк.]. Це дає підстави стверджувати, що Генріх Дебре постійно мав значне викладацьке навантаження. Очевидно, він був висококваліфікованим спеціалістом, і його послуги користувалися попитом серед навчальних закладів Києва

У додатку до університетського звіту за 1842 рік знаходимо інформацію про успіхи, яких досягнули студенти на уроках танців: «Успехи обучающихся в танцах, введенных в лучших обществах, были вполне удовлетворительны, и меры принятые в сем отношении начальством, оказались действительными даже благотворными к наружному образованию молодых людей, не имеющих прежде возможности обучаться сему искусству» [18, арк. 58]. Також, у документі наводиться ряд статистичних даних: у 1842 році уроки танців відвідувало 137 студентів (90 своєкоштных і 47 казеннокоштных), таких, що розпочали навчання було 93 (70 своєкоштных і 23 казеннокоштных) [18, арк. 58-58 зв.]. Отож, розпорядження адміністрації Університету, щодо обов'язкового викладання танців усім категоріям вихованців університету, мали, на її думку, позитивний вплив на формування особистості студентів.

З інших документів дізнаємося, що кількість студентів Університету, які навчалися танцям постійно збільшувалася. Тому у першому півріччі 1843 року змінився розклад викладання танців. Тепер для казеннокоштных студентів призначався час з 20 до 21.30 у понеділок та четвер, а для своєкоштных – з 18 до 20 години у ці самі дні [6, арк. 70 зв., 85].

З листа Інспектора студентів до Ректора Університету від 6 листопада 1844 року, дізнаємося про зміни у розкладі викладання танців в Університеті Св. Володимира. У документі зазначалося: «[...] Учитель танцевания Дебре дает по 1 ½ часа 4 урока в неделю; по два урока для казеннокоштных и по два урока для своекоштных студентов. У него обучаются: казеннокоштных 88, своекоштных – 106 [...]». Из них большая часть обучается первым началом танцевального искусства» [6, арк. 99]. Таким чином, станом на 1844 рік кількість студентів, що відвідували уроки танців, збільшилася вдвічі порівняно з 1841 роком.

Суттєві зміни у викладанні танців відбулися восени 1845 року, коли був призначений новий викладач цього предмету. Рада Університету у листі від 8 жовтня 1845 року інформувала Інспектора студентів: «В следствии поданного прошения учителем танцевания Антенором Ришардом, г. Управляющим округом, – имею честь просить Ваше Высокоблагородие пригласить его

*У даному випадку мова йде про оплату занять своєкоштними студентами

Ришарда обучать танцам студентов сего Университета, на место уволенного от сей должности учителя Дебре, на тех же условиях, на каких был прежде в университете Дебре и о последующем уведомить» [6, арк. 94, 94 зв.].

Антенор Ришард, призначений новим учителем танців, не вніс змін у графік занять і правила викладання. У розкладі за 1846/47 рік так само визначалося 4 уроки на тиждень по 1,5 години кожен. Для казеннокоштных у понеділок і четвер від 19:30 до 21 години, а для своєкоштных у вівторок з 20 до 21:30 і п'ятниця від 19:30 до 21 години. Розклад супроводжувався додатковим поясненням, яке повідомляло: «Как танцевальному, так и фехтовальному искусству обязаны обучаться своекоштные студенты первых 4-х полугодий, а казеннокоштные от 1-го до 6-го семестра включительно. Обучение начнется с 16-го сего сентября» [6, арк. 61 зв., 62]. Тепер термін навчання танцям для своєкоштных студентів зменшили порівняно з терміном передбаченим постановою про загальне викладання від 1841 року. Раніше студенти відвідувати уроки танців з першого по третій курс включно. З 1846 року вивчати найпоширеніші та найпопулярніші танці в аристократичному середовищі зобов'язувалися лише студенти першого та другого курсу. Очевидно, така зміна була зумовлена великою кількістю осіб на уроках танців, що знижувало ефективність занять. Тому адміністрація університету скоротила термін навчання танцям.

У 1849-50 навчальному році відбулися деякі зміни у викладанні танців студентам Університету Св. Володимира. З 1849 року припинилося викладання фехтування в Університеті, відтепер лише танці виконували функцію фізичного розвитку студентів. Відповідно і розклад уроків танців змінився. У понеділок та вівторок з 16.30 до 18.30 години практикувалися ті, хто тільки розпочав навчатися танцям, а студенти, які продовжували заняття, мали урок у суботу з 16.30 до 18.30 години [6, арк. 134 зв., 135].

Антенор Ришард поставив до своїх обов'язків учителя танців не надто відповідально. Студенти скаржилися на те, що він скорочує уроки, або ж пропускає їх взагалі. Адміністрація Університету здійснила підрахунок пропусків учителя танців, вирахувавши з його зарплатні суму за пропущені уроки. Холод приміщень для занять та постійна застуда були звичними виправданнями Ришарда, щодо пропуску уроків [6, арк. 215-216]. Такий стан викладання уроків танців не влаштував Рад університету Св. Володимира. Зміна учителя танців не застала себе довго чекати.

13 грудня 1852 року Ректор Університету надіслав лист Інспектору студентів, у якому запитував коли новий вчитель танців Жигачов почав викладати свій предмет. На запит Ректора Інспектор відповів: «В следствии отношения В[ашего] В[ысокоблагородия] от 13-го сего декабря за № 4962, имею честь уведомить, что учитель танцевания Жигачев начал давать танцевальные уроки студентам Университета с 8-го числа минувшего ноября» [6, арк. 246]. Віднайдений у Державному архіві м. Києва список викладачів Університету Св. Володимира за 1853 рік проливає світло на постать Олександра Жигачова. Він народився у Санкт-Петербурзькій губернії. Освіту здобув у столичному театральному училищі. Перед викладанням в Університеті Св. Володимира Жигачов працював артистом одного з Санкт-Петербурзьких театрів. Означений вище документ засвідчує, що в 1853 році Олександр Жигачов виповнилося 37 років. Він був одружений та мав сина. Окрім Університету Св. Володимира, він викладав танці у Володимирському кадетському корпусі. Його заробітна плата в Університеті становила 400 рублів сріблом [19, арк. 28 зв. – 30]. Олександр Жигачов був достатньо кваліфікованим спеціалістом і мав попередній досвід роботи, що дозволило йому зайняти посаду в Університеті Св. Володимира.

Новий викладач танців дотримувався усталеного розкладу уроків, який був встановлений до нього. Зміни були незначними. Для початківців призначалися заняття у понеділок та вівторок з 16 до 18 години, для тих, хто продовжував заняття – у п'ятницю, також з 16 до 18 години. Додаткову інформацію про заняття танцями знаходимо в університетському звіті за 1854 рік. Там названо кількість студентів, що вдосконалювали своє вміння танцювати. Серед казеннокоштных таких виявилось 61, а серед своєкоштных – 157, загалом 218 студентів [11, арк. 88-88 зв.].

Наступна і остання зміна викладача танців відбулася 1855 року. Замість Олександра Жигачова викладачем танців в університеті почав працювати Карл Сент-Марі. Проте, розклад занять не змінився: 4 години на тиждень виділялося для початківців, а для тих, хто продовжував заняття, призначалося 2 години на тиждень. Значно збільшилася лише кількість студентів, що відвідували уроки танців. У 1855 році їх налічувалося 570 (120 казеннокоштных і 450 казеннокоштных) [12, арк. 97-97 зв.]. У 1857 році розклад уроків танців не змінився, однак помітно зменшилася кількість студентів, які відвідували уроки Карла Сент-Марі – їх було 352 (102 казеннокоштных і 250 своєкоштных) [13, арк. 101, 101 зв.].

1858 р. став останнім роком повноцінного викладання танців в Університеті Св. Володимира. В університетському звіті за 1858-59 навчальний рік повідомляється, що вчитель Карл Сент-Марі продовжував викладати по шість годин на тиждень, однак кількість студентів стрімко знижувалася. У 1858 році їх було лише 121 (13 казеннокоштных і 108 своєкоштных). Також у звіті знаходимо інформацію про те, що процес викладання танців тривав до 1 лютого 1859 року. Пізніше серед викладачів «вільних мистецтв» зазначається лише вчитель верхової їзди [14, арк. 72-72 зв.], інші були звільнені з Університету Св. Володимира.

Головною причиною, що призвела до припинення викладання частини мистецьких дисциплін в Університеті Св. Володимира став указ Міністра народної освіти від 30 травня 1858 року [20 с. 310]. У ньому повідомлялося про переведення казеннокоштных студентів на квартири. Одночасно рекомендувалося зменшити кількість обслуговуючого персоналу. Чітку вказівку на час припинення уроків танців знаходимо у короткому звіті Університету Св. Володимира за 1861 рік. У пункті № 2 зазначалося: «В следствии упразднения Института казеннокоштных студентов и с разрешения г. Министра народного просвещения, с февраля 1859 прекращены уроки музыки и танцев казеннокоштным воспитанникам» [21, с. 1]. Унаслідок даного указу посада вчителя танців була ліквідована, викладач був звільнений і уроки танців в Університеті Св. Володимира більше не проводилися.

Отже, вивчення досвіду та традицій Київського університету відкривають нові можливості для переосмислення культурних традицій та освітніх систем минулого. Танці та бали займали важливе місце у культурі і традиціях аристократичного середовища Європи. Не стала виключенням і Російська імперія, яка була включена до загальноєвропейського контексту дворянської культури. Це пояснює наявність «вільних мистецтв», зокрема танців у програмі університетського навчання. Уроки танців виконували декілька завдань, по-перше, це був засіб фізичного розвитку студентів, по-друге, танці були важливим елементом естетичного розвитку та засвоєння традицій аристократичної культури. Викладання танців в Університеті Св. Володимира впродовж 1834-1859 рр. мало систематичний характер. На початковому етапі існування навчального закладу незначна кількість студентів відвідувала уроки танців. Лише в 1841 році, після наказу імператора Миколи I ситуація змінилася. Відтоді всі студенти, котрі не вміли танцювати навчалися цьому мистецтву. Така традиція існувала до лютого 1859 року, коли за наказом Міністра народної освіти було ліквідовано інститут казеннокоштных студентів, а разом із цим припинилося викладання танців. Відбувалася переорієнтація цілей вищої школи, що спричинило відхід від традицій аристократичної освіти. Ці зміни торкнулися і Університету Св. Володимира, який став на новий шлях, поступово перетворюючись у потужну освітньо-наукову устанovu.

Джерел та літератури

1. Захарова О. Ю. Светские церемонии в России XVIII – начала XX в. / О. Ю. Захарова – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 329 с.
2. Андреев А. Ю. Российские университеты XVIII первой половины XIX века в контексте университетской истории Европы / А. Ю. Андреев. М.: Знак, 2009. 640 с.
3. Петровский Л. Правила для благородных общественных танцев, изданные учителем танцеванья при Слободско-украинской гимназии Людовиком Петровским. – Харьков: Тип. университета, 1825. – 145 с.
4. Танцевальный словарь / перевод с французского. – М.: в Унивeрситетской типографии, у В. Окороконa, 1790. – 437 с.
5. Шульгин В.Я. История университета Св. Владимира / сочинение Виталия Шульгина ординарного проф. ун-та Св. Владимира ; [сост. Виктор Короткий]. – Репринтное изд. – Киев : Лыбидь, 2010. – 230, XXXVI с. : ил. – Вых. дан. ориг.: Санкт-Петербург : В типографии Рюмина, 1860.
6. Дело о введении преподавания в Университете Св. Владимира искусств // Державний архів м. Києва (далі ДАК), ф. 16, оп. 478, спр. 26, 262 арк.
7. Дело о распределении штатной суммы, положенной для учителя искусств при университете и об определении учителей искусств. // ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 21, 109 арк.
8. Дело об ассигновании средств на организацию для студентов университета курсов танцев и фехтования // ДАК, ф. 16, оп. 469, спр. 794, 14 арк.
9. З іменем Святого Володимира: Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: у 2 кн. / [упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський]. Кн. 1. – Київ: Заповіт, 1994. – 398 с. : іл.
10. Отчет Университета за 1839 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 49, 169 арк.
11. Отчет Университета Св. Владимира за 1854 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 101, 237 арк.
12. Отчет Университета Св. Владимира за 1856 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 112, 234 арк.
13. Отчет Университета Св. Владимира за 1857 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 115, 221 арк.

14. Отчет Университета Св. Владимира за 1859 год // ДАК, ф.16, оп. 465, спр. 121, 146 арк.
15. Переписка с ректором университета, попечителем Киевского учебного округа и др. о назначении членов экзаменационной комиссии, о представлении студентами поляками свидетельств, подтверждающих непричастность их к польскому восстанию, о начале занятий и по др. вопросам // ДАК, ф.16, оп. 478, спр. 1, 312 арк.
16. Переписка с правлением университета о покупке съестных припасов для казеннокоштных студентов; ведомости о ценах на продукты питания в г. Киеве в 1836 году // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 2825, 140 арк.
17. Предложение по поводу Высочайшего повеления о перемещении на вольные квартиры казеннокоштных студентов и пансионеров в Университетах: Московском, Харьковском, Казанском и Св. Владимира и об упразднении должностей Экономов // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. - СПб: тип. имп. Академии наук, 1867. Т.3. С. 308-311
18. Приложение к отчету университета за 1842 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 57, 168 арк.
19. Список служащих и преподавателей университета за 1853 год // ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 99, 32 арк.
20. Предложение по поводу Высочайшего повеления о перемещении на вольные квартиры казеннокоштных студентов и пансионеров в Университетах: Московском, Харьковском, Казанском и Св. Владимира и об упразднении должностей Экономов // Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. Том третий. СПб: в типографии императорской академии наук, 1867. - С. 308-311/
21. Краткие отчеты по Университету Св. Владимира в 1858-59 и 1859-60 учебных годах. - Киев: в университетской типографии, 1861. - 19 с.
22. Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского университета Св.Владимира / М.Ф. Владимирский-Буданов; По поручению Совета университета Св. Владимира. Т. 1. Университет Св.Владимира в царствование Императора Николая Павловича. - Киев: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. - 674 с.
23. Захарова О. Ю. Бальная эпоха первой половины XIX века. Героям 1812 года посвящается / Оксана Захарова. М.: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2012. 271 с.
24. Lasocki W. Wspomnienia z mojego zycia. T 1 / W. Lasocki - Kraków, 1933. - 497 s.

УДК 821.161.2:22

Л.Парфенюк

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК ДОСЛІДНИК ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО ЄВАНГЕЛІЯ

У статті висвітлено один із епізодів біографії Т.Г.Шевченка – його працю у складі Київської археографічної комісії, завдяки роботі в якій у Переяславі він ознайомився з унікальною рукописною пам'яткою середини XVI ст. – Пересопницьким Євангелієм.

Ключові слова: Шевченко, Пересопницьке Євангеліє, Київська археографічна комісія, Переяслав, О. Бодяньський, гетьман Іван Мазепа.

The article highlights one of the episodes of Shevchenko's biography - his work in the Kievan Archaeological Commission, through the work of Pereyaslav in which he became acquainted with the unique attraction of handwritten middle of the sixteenth century - Peresopnytsia Gospel.

Keywords: Shevchenko, Peresopnytsia Gospel, Kiev Archaeological Commission, Pereyaslav, A. Bodyanskiy, Hetman Ivan Mazepa.

Свідомі українці справедливо поцінують Тараса Шевченка як великого патріота, геніального поета, одного з найбільших будителів народу. І справді, майже кожна сторінка "Кобзаря" - це палкий заклик любити свій народ і край, це пророцький осуд усякої неправди і неволі. Рішучий осуд насильства, релігійного лицемірства і соціальної несправедливості ставлять Тараса Шевченка на один рівень зі старозавітними пророками.

Питання Шевченкового ставлення до Біблії висвітлювали українські критики і шевченкознавці не раз. Серед дослідників літератури, які простежили цю тему – І. Франко, М. Грушевський, Д. Чижевський, Л. Білецький та ін. [3, с. 23]. Аналізуючи й переосмислюючи життя Шевченка, його мемуарну літературу, поетичні твори, малярство, вони намагалися висвітлити відносини українського поета до Святого Письма, пояснити його релігійне мислення й світогляд. Цій темі свого часу присвятив фундаментальне дослідження митрополит Іларіон (Іван Огієнко) - один із найглибших знавців життя та творчості Шевченка. В одному із досліджень Шевченкової творчості митрополит Іларіон писав:

“Так, Шевченко був проповідником і вмів ним бути. Він постійно навчав так, ніби говорив в церкві. Більшість Шевченкової науки можна повторювати в церкві на проповідях, так ніби читати з якогось церковного твору. І треба тільки жаліти, що українське духовенство так рідко цитує “Кобзаря” – для проповідей з нього можна брати обома руками! До цього ще додаю, що Шевченко, як проповідник і оборонець правди Божої, був усе життя послідовний і незмінний. І за свою оборону правди божої і життя своє віддав!”

Вихований змалку як християнин – у родині, де грамотний батько щоденно читав Четьї - Мінеї – церковно-релігійні збірники розповідей про життя християнських святих та повчання, які були укладені таким чином, щоб кожен частину можна було читати певного дня року, а в дяківській школі, де як основні тексти вивчалися Часословець і Псалтир, якого малий Шевченко знав напам'ять, бо ж у молодих літах часто читав його по покійниках - Тарас Шевченко був, безперечно, глибоко релігійною людиною [4, с. 18]. Знав він ґрунтовно і “Требник” Петра Могили [13, с. 56].

Згодом, коли за плечима Шевченка був певний життєвий досвід, відбулося глибше усвідомлення християнських ідей. Навчаючись в Академії мистецтв у Петербурзі, художник поглиблював Біблію, яка, судячи з листів, “Щоденника” та інших матеріалів, стала для Шевченка настільною книгою. Це обумовлювалося не лише відповідним православним-релігійним вихованням у дитинстві, а й також навчанням в Академії мистецтв, де слухачів орієнтували на використання сюжетів з біблійної історії.

Цікавим є факт знайомства Т. Г. Шевченка з унікальним рукописом XVI ст. - Пересопницьким Євангелієм, феномен якого полягає в тому, що воно є високохудожнім синтезом літературного та малярського мистецтва. ґрунтовно опрацювавши текст Пересопницького Євангелія, Іван Франко назвав його одним із перших взірцевих прикладів літературного перекладу зі старослов'янської тогочасною українською побутовою мовою: «Важне з мовного погляду особливо так зване Пересопницьке Євангеліє, перекладене Михайлом Василевичем, сином протопопа Сяницького (1556 - 1561) на широкую народну руську мову, або, як каже перекладач, «из языка българскаго на мову рускую для лучшего выразумления люду христіанского послитою» [10, с. 222-223].

Зацікавленість Шевченка вітчизняними старожитностями мала значною мірою професійний характер: протягом двох років він був штатним працівником Київської тимчасової комісії для розгляду давніх актів (скорочено Київська археографічна комісія), яка згодом перетворилася на постійну і опинилася в руках людей, відданих науці – М. Костомаров, М. Максимович, П. Куліш, М. Іванишев, І. Каманін, О. Левицький та інші.

Отримавши відпустку з кріпацької неволі з травня 1838 р. по березень 1845 р. Тарас Шевченко навчався в Петербурзькій академії мистецтв на правах «стороннього» учня. На відміну від учнів - академістів, яких утримувала Академія, «сторонні» мали самі заробляти собі на хліб. Він наполегливо і натхненно вчився й згодом його роботи дістали високу оцінку та почали демонструватися на академічних виставках. За окремі свої роботи Шевченко тричі був нагороджений срібними медалями.

Після закінчення навчання Рада Академії мистецтв 22 березня 1845 р. надала

Т. Шевченку звання «некласного художника», що пізніше дало йому підстави оформити свої стосунки з Київською археографічною комісією під керівництвом Миколи Еверестовича Писарева при канцелярії Київського генерал-губернатора Дмитра Гавриловича Бібікова. З 1845 року до обов'язків її членів увійшло й виявлення та дослідження археологічних пам'яток, відбувалося виявлення і збір документів у давніх монастирях, храмах, замках, приватних колекціях та ін. Зібрані комісією безцінні духовні скарби лягли в основу створеного у 1852 році Київського центрального архіву давніх актів. Зусиллями Київської археографічної комісії було опубліковано цілу низку важливих документів з історії України XIV - XVIII ст.

Для потреб комісії виділялися кошти, а головним її завданням було віднайдення та вивчення пам'яток «русської старовини» у Київській, Подільській та Волинській губерніях. Таке завдання, шоправда, мало чітко виражений ідеологічний характер і цілком узгоджувалося з тодішньою імперською політикою російського уряду. Адже в той час у губерніях, котрі входили до складу Київського генерал-губернаторства, панівною верствою залишалася польська католицька шляхта. Вона розглядала Правобережну